

YANGI O'ZBEKISTON DAVRIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH VA ISHSIZLIKNI OLDINI OLISHGA QARATILGAN ISLOHOTLAR

Irgashev Dilmurod Ikromovich,

*O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti dotsenti, i.f.f.d.,(PhD), dotsent.*

Annotatsiya. Mazkur maqolada Yangi O'zbekiston sharoitida aholi bandligini ta'minlash va ishsizlikni qisqartirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlarning samaradorligi tahlil qilingan. PF-21-son Farmonida belgilangan ustuvor yo'nalishlarning mehnat bozorini rivojlantirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqotda tizimli, qiyosiy va statistik tahlil metodlaridan foydalanilgan. Natijada barqaror bandlikni ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari hamda amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: bandlik, ishsizlik, mehnat bozori, Yangi O'zbekiston, iqtisodiy islohotlar, kambag'allikni qisqartirish, inson kapitali, kasb-hunar, raqamli iqtisodiyot, mehnat resurslari.

Аннотация. В данной статье проведён анализ эффективности реформ, реализуемых в условиях Нового Узбекистана в целях обеспечения занятости населения и сокращения уровня безработицы. Научно обоснована роль приоритетных направлений, определённых Указом Президента Республики Узбекистан № ПФ–21, в развитии рынка труда. В исследовании использованы методы системного, сравнительного и статистического анализа. По результатам исследования разработаны приоритетные направления обеспечения устойчивой занятости населения, а также сформулированы практические рекомендации.

Ключевые слова: занятость, безработица, рынок труда, Новый Узбекистан, экономические реформы, сокращение бедности, человеческий

капитал, профессиональное образование, цифровая экономика, трудовые ресурсы.

Abstract. *This article analyzes the effectiveness of the reforms implemented in the context of New Uzbekistan to promote employment and reduce unemployment. It provides a scientific assessment of the role of the priority areas defined in Presidential Decree No. PF-21 in the development of the labor market. The study employs systematic, comparative, and statistical analysis methods. Based on the research findings, priority directions for ensuring sustainable employment are identified, and practical recommendations are proposed.*

Keywords: *employment, unemployment, labor market, New Uzbekistan, economic reforms, poverty reduction, human capital, vocational education and training, digital economy, labor resources.*

Dunyo mamlakatlarida aholi bandligini ta'minlash va ishsizlik darajasini qisqartirish iqtisodiy siyosatning eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO) ma'lumotlariga ko'ra, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida barqaror iqtisodiy o'sish, ijtimoiy barqarorlik va aholi farovonligini ta'minlash bevosita mehnat bozorining samarali faoliyat yuritishi bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli ko'plab rivojlangan davlatlarda bandlik siyosatini takomillashtirish, zamonaviy kasblarga o'qitish, mehnat unumdorligini oshirish va inson kapitaliga investitsiyalarni ko'paytirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ham aholi bandligini ta'minlash, ishsizlikni qisqartirish, kambag'allikni kamaytirish va aholining daromadlarini oshirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda. So'nggi yillarda iqtisodiyotni liberallashtirish, xususiy sektorni rivojlantirish, hududlarda yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ishga tushirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, investitsiyalarni jalb etish hamda mehnat bozorini institutsional takomillashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlar natijasida

yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi bandligini oshirish va mehnat bozorining moslashuvchanligini ta'minlash borasida muhim natijalarga erishilmoqda.

Shu bilan birga, globallashuv jarayonlari, raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, demografik o'sish sur'atlarining yuqoriligi, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlar hamda zamonaviy kasblarga bo'lgan talabning ortishi bandlik siyosatini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, yoshlar, xotin-qizlar va kasbga ega bo'lmagan aholining mehnat bozoriga integratsiyasini kuchaytirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, Yangi O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan bandlik siyosatining samaradorligini ilmiy asosda baholash, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda iqtisodiy o'sishning barqarorligi, ijtimoiy adolatni ta'minlash va aholi turmush darajasini oshirish ko'p jihatdan samarali bandlik siyosatiga bog'liq. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ishsizlik darajasining yuqoriligi kambag'allikning ortishi, noqonuniy migratsiya, norasmiy bandlikning kengayishi, byudjet xarajatlarining oshishi hamda ijtimoiy tanglikning kuchayishiga sabab bo'ladi. Aksincha, samarali bandlik tizimi iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi, ichki talabni rag'batlantiradi va inson kapitalining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning bosh maqsadi inson manfaatlarini ta'minlash, har bir fuqaro uchun munosib mehnat sharoitlarini yaratish hamda barqaror daromad manbalarini shakllantirishdan iborat. Shu bois bandlik siyosatini zamonaviy iqtisodiy sharoitlarga mos ravishda takomillashtirish, mehnat bozorining institutsional mexanizmlarini rivojlantirish va yangi ish o'rinlarini yaratish bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan ustuvor vazifalarni amalga oshirish, mehnat bozorida yuzaga kelayotgan

yangi tendensiyalarni ilmiy tahlil qilish hamda xalqaro tajribalar asosida milliy bandlik modelini takomillashtirish zarurati bilan izohlanadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Yangi O'zbekiston sharoitida aholi bandligini ta'minlash va ishsizlikni qisqartirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlarning samaradorligini baholash, ularning ijtimoiy-iqtisodiy natijalarini tahlil qilish hamda bandlik siyosatini takomillashtirish yuzasidan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik tahlil, iqtisodiy umumlashtirish, induksiya va deduksiya, mantiqiy tahlil hamda normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, mehnat bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalarini baholashda ilmiy kuzatuv va analitik yondashuvlar qo'llanildi.

O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlash va ishsizlikni qisqartirish masalalari iqtisodchi olimlar tomonidan mehnat bozori institutsional rivojlanishi, inson kapitalini takomillashtirish hamda kambag'allikni qisqartirish siyosati bilan uzviy bog'liq holda tadqiq etib kelinmoqda. Jumladan, Q.X. Abdurahmonov mehnat iqtisodiyoti sohasidagi tadqiqotlarida barqaror bandlikka erishish mehnat resurslaridan oqilona foydalanish, inson kapitalini rivojlantirish va mehnat bozori institutlarini takomillashtirish bilan bevosita bog'liqligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, iqtisodiy o'sishning sifat ko'rsatkichlari avvalo samarali bandlik darajasi orqali namoyon bo'ladi[2]. Shuningdek, Sh.Sh. Shodmonov[3] va B.X. Xodiyev[4] iqtisodiy islohotlar sharoitida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsion faollikni oshirish hamda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash yangi ish o'rinlarini yaratishning eng muhim omillaridan biri ekanligini ilmiy asoslab berganlar. Mazkur ilmiy yondashuvlar Yangi O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan bandlik siyosatining nazariy asoslarini mustahkamlashda muhim metodologik manba bo'lib xizmat qiladi.

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda bandlik va ishsizlik muammolari iqtisodiy o'sish, mehnat bozori moslashuvchanligi hamda inson kapitalini rivojlantirish

omillari bilan chambarchas bog‘liq holda o‘rganilgan. Nobel mukofoti sovrindori Gary S. Becker[5] inson kapitaliga yo‘naltirilgan investitsiyalar mehnat unumdorligini oshirish va barqaror bandlikni ta‘minlashning asosiy omili ekanligini asoslab bergan. Richard Layard, Stephen Nickell va Richard Jackman[6] esa mehnat bozori institutlarini takomillashtirish, faol bandlik siyosati va kasbiy tayyorgarlik dasturlarini kengaytirish uzoq muddatli ishsizlikni kamaytirishning samarali vositasi ekanligini ilmiy jihatdan isbotlaganlar. Shuningdek, OECD[7] va Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO) tadqiqotlarida[8] raqamli transformatsiya, uzluksiz kasbiy ta‘lim (Lifelong Learning) hamda innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish zamonaviy mehnat bozorining asosiy drayverlari sifatida e‘tirof etilgan. Mazkur ilmiy qarashlar O‘zbekiston sharoitida bandlik siyosatini takomillashtirish va milliy modelni ishlab chiqishda muhim nazariy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda Yangi O‘zbekistonda aholi bandligini ta‘minlash va ishsizlikni qisqartirish davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Bunda iqtisodiyotning tarkibiy o‘zgarishlari, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, o‘zini o‘zi band qilish institutini rivojlantirish hamda mehnat bozorini raqamlashtirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Ayniqsa, hududlarda "mahallabay" ishlash tizimining joriy etilishi, kasb-hunarga o‘qitish markazlari faoliyatining kengaytirilishi, bandlik xizmatlarini raqamlashtirish, yoshlar va xotin-qizlar bandligini ta‘minlash bo‘yicha maxsus dasturlarning amalga oshirilishi mehnat bozorining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, investitsion loyihalar doirasida yangi ish o‘rinlarini yaratish, eksportbop ishlab chiqarishlarni rivojlantirish va xizmat ko‘rsatish sohasini kengaytirish orqali bandlikning iqtisodiy asoslari mustahkamlanmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari

to'g'risida"gi Farmoni[1] mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning yangi bosqichini boshlab berdi.

Mazkur Farmonda iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini shakllantirish, yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan ishlab chiqarishlarni rivojlantirish, xususiy sektor ulushini oshirish, kambag'allikni qisqartirish, mehnat unumdorligini oshirish va inson kapitalini rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Ushbu maqsadlarga erishish, avvalo, aholi bandligini kengaytirish, yangi va barqaror ish o'rinlarini yaratish, kasb-hunar ta'limi sifatini oshirish hamda zamonaviy mehnat bozori talablariga mos malakali kadrlarni tayyorlash bilan bevosita bog'liqdir.

Farmonda, shuningdek, hududlarning iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va mehnat bozorining institutsional mexanizmlarini takomillashtirish orqali bandlikni ta'minlashning barqaror modelini shakllantirish nazarda tutilgan. Mazkur yondashuv iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Yangi O'zbekistonda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, hududlarni kompleks rivojlantirish, investitsion faollikni oshirish hamda xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar mehnat bozorida ham ijobiy tarkibiy o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. So'nggi besh yil davomida yangi ishlab chiqarish quvvatlarining ishga tushirilishi, xizmat ko'rsatish sohasining kengayishi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rag'batlantirish hamda o'zini o'zi band qilish institutining rivojlantirilishi natijasida iqtisodiy faol aholi soni va bandlik ko'rsatkichlari izchil o'sish tendensiyasiga ega bo'ldi.

2021-2026-yillar davomida bandlik siyosatining asosiy yo'nalishi iqtisodiy o'sish hisobiga yangi ish o'rinlarini yaratish, mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kasblar bo'yicha malakali kadrlarni tayyorlash, yoshlar va xotin-qizlar bandligini ta'minlash hamda norasmiy bandlikni qisqartirishga qaratildi. Natijada mehnat bozorining institutsional asoslari mustahkamlanib, bandlik xizmatlarining sifati sezilarli darajada yaxshilandi.

Shu bilan birga, iqtisodiy faol aholi sonining yil sayin ortib borishi, mehnat resurslari tarkibida yoshlar ulushining yuqoriligi hamda ayrim hududlarda sanoatlashuv darajasining nisbatan pastligi yangi ish o‘rinlariga bo‘lgan talabni yanada kuchaytirmoqda. Mazkur omillar bandlik siyosatini yanada takomillashtirish, hududlarning iqtisodiy ixtisoslashuvini kuchaytirish va yuqori unumdor ish o‘rinlarini yaratish zaruratini yuzaga keltirmoqda (**1-jadval**).

1-jadval.

2021-2026-yillarda O‘zbekistoda aholi bandligi va ishsizlik ko‘rsatkichlari (tahliliy ko‘rinishda)¹

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Band aholi soni (mln. kishi)	13,5	13,8	14,1	14,5	14,9	15,2
Ishsizlik darajasi (%)	9,6	8,9	8,1	7,5	6,9	6,3
Yaratilgan yangi ish o‘rinlari (ming)	500	620	700	820	930	1000+
O‘zini o‘zi band qilganlar ulushi (%)	19,8	21,5	23,4	25,1	26,7	28,0

Jadval ma’lumotlari 2021-2026-yillar davomida O‘zbekistonda aholi bandligini ta’minlash va ishsizlik darajasini qisqartirish borasida barqaror ijobiy tendensiyalar kuzatilayotganini ko‘rsatadi. Xususan, band aholi soni 13,5 mln kishidan 15,2 mln kishiga yetib, qariyb 1,7 mln kishiga (12,6 foiz) oshgan bo‘lsa, ishsizlik darajasi 9,6 foizdan 6,3 foizgacha pasaygan. Shu bilan birga, har yili yaratilayotgan yangi ish o‘rinlari sonining 500 mingdan 1 milliondan ortiq ko‘rsatkichga yetishi hamda o‘zini o‘zi band qilganlar ulushining 19,8 foizdan 28,0 foizgacha ortishi mehnat bozorini liberallashtirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va bandlik siyosatini takomillashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlarning amaliy samarasini ifodalaydi. Mazkur dinamik ko‘rsatkichlar Yangi O‘zbekiston sharoitida inson kapitalini rivojlantirish, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish va raqamli bandlik mexanizmlarini keng joriy etish orqali mehnat bozorining

¹ 2026-yil – tahliliy baholash asosida muallif ishlanmasi.

barqarorligini ta'minlashga qaratilgan davlat siyosati izchil natija berayotganini tasdiqlaydi.

Mamlakatimizda bandlikni ta'minlash borasida sezilarli natijalarga erishilgan bo'lsa-da, mehnat bozori rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan qator tizimli muammolar ham mavjud:

Birinchidan, **demografik o'sish sur'atlarining yuqoriligi** mehnat bozoriga har yili yuz minglab yangi ishchi kuchining kirib kelishiga sabab bo'lmoqda. Natijada mavjud ish o'rinlariga bo'lgan talab taklifga nisbatan yuqori bo'lib qolmoqda.

Ikkinchidan, **hududlar o'rtasidagi iqtisodiy rivojlanish tafovutlari** bandlik darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayrim hududlarda sanoat korxonalari va xizmat ko'rsatish infratuzilmasining rivojlanmaganligi yangi ish o'rinlari yaratish imkoniyatlarini cheklaydi.

Uchinchidan, **mehnat bozori ehtiyojlari bilan ta'lim tizimi o'rtasidagi nomutanosiblik** malakali kadrlar yetishmovchiligiga olib kelmoqda. Oliy va professional ta'lim muassasalari bitiruvchilarining kasbiy kompetensiyalari har doim ham ish beruvchilar talablariga to'liq mos kelmaydi.

To'rtinchidan, **norasmiy bandlikning yuqori ulushi** iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarida mehnat unumdorligining pasayishiga, soliqqa tortish bazasining qisqarishiga hamda ijtimoiy himoya tizimining zaiflashishiga sabab bo'lmoqda.

Beshinchidan, **raqamli iqtisodiyot sharoitida yangi kasblarning jadal rivojlanishi** mavjud mehnat resurslarining malakasini muntazam yangilab borishni talab qilmoqda. Bu esa uzluksiz kasbiy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Bandlik tizimida kuzatilayotgan muammolar bir qator iqtisodiy, institutsional va demografik omillar bilan izohlanadi. Asosiy sabablar quyidagilar hisoblanadi:

mehnat resurslari sonining yuqori sur'atlarda ortib borishi;
hududlar iqtisodiy salohiyatidan to'liq foydalanilmayotganligi;
yuqori texnologiyali ishlab chiqarish korxonalari ulushining yetarli emasligi;
kasb-hunar ta'limi mazmunining mehnat bozori ehtiyojlariga to'liq moslashmaganligi;

kichik biznesning ayrim hududlarda sust rivojlanishi;
investitsiyalarning hududlar bo'yicha notekis taqsimlanishi;
mehnat migratsiyasi oqimlarining yuqoriligi;
raqamli kompetensiyalarning yetarli darajada shakllanmaganligi.

Mazkur omillar iqtisodiy o'sish sur'atlariga hamda aholi daromadlari barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Bandlik bilan bog'liq muammolar nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikka ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, ishsizlikning yuqori darajasi aholi daromadlarining kamayishiga, kambag'allikning ortishiga, tashqi mehnat migratsiyasining kuchayishiga hamda inson kapitalidan foydalanish samaradorligining pasayishiga olib keladi.

Shuningdek, uzoq muddatli ishsizlik iste'mol talabining qisqarishi, davlat byudjetiga tushumlarning kamayishi, ijtimoiy transfertlar hajmining ortishi va iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashishiga sabab bo'ladi. Shu bois bandlikni ta'minlash masalasi iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishi sifatida qaralishi zarur.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, aholi bandligini ta'minlash samaradorligi mehnat bozorining moslashuvchanligi, kasbiy ta'lim sifati va davlatning institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlariga bevosita bog'liq. Xususan, Germaniyada dual ta'lim tizimi bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirishga xizmat qilsa, Janubiy Koreya innovatsion tadbirkorlik va yuqori texnologiyali ishlab chiqarishni rivojlantirish orqali millionlab yuqori unumdor ish o'rinlarini yaratishga erishgan. Singapur uzluksiz ta'lim va inson kapitaliga investitsiyalar hisobiga mehnat bozorining raqobatbardoshligini mustahkamlagan bo'lsa, Xitoy sanoatlashtirish va eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni kengaytirish orqali

keng ko‘lamli bandlikni ta‘minlagan. Estoniya esa raqamli iqtisodiyot va elektron hukumat tizimini rivojlantirish natijasida masofaviy bandlik hamda elektron xizmatlar ulushini sezilarli darajada oshirib, zamonaviy mehnat bozorining samarali modelini shakllantirishga muvaffaq bo‘lgan.

Mazkur tajribalar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy bandlik siyosati faqat yangi ish o‘rinlarini yaratish bilangina cheklanmasdan, inson kapitalini rivojlantirish, innovatsiyalarni rag‘batlantirish va mehnat bozori institutlarini takomillashtirishga ham tayanishi lozim.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, 2021-2026-yillarda Yangi O‘zbekistonda bandlikni ta‘minlash va ishsizlikni qisqartirish borasida muhim ijobiy natijalarga erishilgan. Biroq demografik bosim, hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlar, malakali kadrlar tayyorlash tizimidagi nomutanosiblik va norasmiy bandlik kabi omillar mehnat bozori rivojlanishiga ta‘sir etishda davom etmoqda. Rivojlangan davlatlar tajribasi esa kasbiy ta‘limni mehnat bozori bilan integratsiya qilish, innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish, raqamli bandlikni kengaytirish hamda hududiy iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish orqali ushbu muammolarni samarali hal etish mumkinligini ko‘rsatadi.

2022-2026-yillarda amalga oshirilgan islohotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda aholi bandligini ta‘minlash bo‘yicha shakllanayotgan tizim an‘anaviy bandlik siyosatidan bosqichma-bosqich kompleks va innovatsion modelga o‘tmoqda. Mazkur yondashuv iqtisodiy o‘rish, inson kapitalini rivojlantirish, hududiy iqtisodiy faollikni oshirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash hamda raqamli texnologiyalarni keng joriy etishni yagona tizim sifatida ko‘rib chiqadi.

Fikrimizcha, Yangi O‘zbekiston sharoitida aholi bandligini ta‘minlash va ishsizlik darajasini qisqartirishning samarali milliy modeli oltita o‘zaro uzviy bog‘langan strategik yo‘nalish asosida shakllantirilishi lozim (1-rasm).

Birinchi yo‘nalish iqtisodiy o‘rish va investitsiyalarni rag‘batlantirishga qaratilgan bo‘lib, real sektorni modernizatsiya qilish, sanoatni diversifikatsiya etish, eksportbop ishlab chiqarishni rivojlantirish hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy

investitsiyalarni jalb etish orqali yangi ishlab chiqarish quvvatlari va barqaror ish o'rinlarini yaratishga xizmat qiladi. Shu bois investitsiya siyosati bandlik siyosati bilan uyg'un holda amalga oshirilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi strategik yo'nalish inson kapitalini rivojlantirishga asoslanadi. Zamonaviy mehnat bozori talablariga mos ravishda dual ta'lim, kasbiy qayta tayyorlash, "Hayot davomida ta'lim" tamoyili, STEM va axborot texnologiyalari yo'nalishlarini rivojlantirish hamda yoshlarning bandligini qo'llab-quvvatlash raqobatbardosh mehnat resurslarini shakllantirishning asosiy omili hisoblanadi.

Uchinchi yo'nalish hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashni nazarda tutadi. Hududlarning iqtisodiy salohiyati, tabiiy resurslari, logistika imkoniyatlari va mehnat resurslari turlicha bo'lganligi sababli har bir hududning ixtisoslashuviga mos manzilli bandlik dasturlarini ishlab chiqish hududlararo tafovutlarni kamaytirish va mahalliy iqtisodiy faollikni oshirish imkonini beradi.

To'rtinchi yo'nalish raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt texnologiyalarini bandlik tizimiga keng joriy etishga qaratilgan. Elektron bandlik platformalari, sun'iy intellekt asosidagi monitoring, Big Data texnologiyalari, masofaviy mehnat va platforma iqtisodiyoti mehnat bozorining samaradorligini oshirish, ish beruvchilar va ish izlovchilar o'rtasidagi axborot almashinuvini jadallashtirish hamda yangi bandlik shakllarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

1-rasm. Yangi O'zbekiston sharoitida aholi bandligini ta'minlash va ishsizlik darajasini qisqartirishning o'zaro uzviy bog'liqligi².

Beshinchi strategik yo'nalish xususiy sektor va tadbirkorlikni rivojlantirish bilan bog'liq. Oilaviy tadbirkorlik, startaplar, innovatsion biznes, xizmat ko'rsatish sohasi, "yashil" va kreativ iqtisodiyot yo'nalishlarini qo'llab-quvvatlash yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish va iqtisodiy faollikni kengaytirishning muhim omili hisoblanadi.

Oltinchi yo'nalish faol davlat bandlik siyosatini takomillashtirishni nazarda tutadi. Mahallabay ishlash tizimi, kambag'allikni qisqartirish dasturlari, subsidiyalar, imtiyozli kreditlar, kasb-hunarga o'qitish markazlari hamda elektron bandlik platformalarining yagona boshqaruv tizimida faoliyat yuritishi mehnat bozoridagi nomutanosibliklarni kamaytirish va barqaror bandlikni ta'minlash imkonini beradi.

Taklif etilayotgan milliy model iqtisodiy o'sish, inson kapitalini rivojlantirish, hududiy taraqqiyot, raqamli transformatsiya, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va faol davlat bandlik siyosatini yagona tizimga birlashtirish orqali Yangi O'zbekiston sharoitida ishsizlikni izchil qisqartirish, kambag'allikni kamaytirish

² Muallif ishlanmasi.

hamda uzoq muddatli barqaror va inklyuziv iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashning konseptual asosini yaratadi. Taklif etilayotgan milliy modelning konseptual tuzilishi. Mazkur modelning asosiy ustunligi shundaki, unda iqtisodiy rivojlanish va bandlik yagona uzviy tizim sifatida qaraladi.

Mazkur model Yangi O'zbekiston sharoitida aholi bandligini ta'minlash va ishsizlik darajasini qisqartirishning o'zaro uzviy bog'langan iqtisodiy hamda ijtimoiy mexanizmlarini yagona tizim sifatida ifodalaydi. Modelning boshlang'ich bosqichi iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan bog'liq bo'lib, yalpi ichki mahsulot hajmining ortishi va investitsion faollikning kuchayishi yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratishga xizmat qiladi. Natijada yangi korxonalar tashkil etilib, qo'shimcha ish o'rinlari yaratiladi hamda aholining barqaror bandligi ta'minlanadi. Barqaror bandlik esa fuqarolar daromadlarining oshishiga, kambag'allik darajasining pasayishiga va ijtimoiy farovonlikning yuksalishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, model iqtisodiy rivojlanishning uzluksiz siklini aks ettiruvchi konseptual zanjirni namoyon etadi. Unda bandlikning oshishi natijasida aholi daromadlari ko'payib, ichki iste'mol va investitsion faollik yanada rag'batlantiriladi. Bu esa iqtisodiyotda yangi ishlab chiqarish loyihalarini amalga oshirish uchun qulay sharoit yaratib, iqtisodiy o'sishning yangi bosqichini shakllantiradi. Shu tariqa model iqtisodiy o'sish, investitsiyalar, ishlab chiqarish, bandlik, daromadlar va ijtimoiy barqarorlik o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini kompleks tarzda yoritib, Yangi O'zbekiston sharoitida barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashning ilmiy-amaliy konseptual asosini ifodalaydi. Mazkur modelning asosiy ustunligi shundaki, unda iqtisodiy rivojlanish va bandlik yagona uzviy tizim sifatida qaraladi (2-jadval).

2-jadval.

Taklif etilayotgan modelning SWOT tahlili³

Kuchli jihatlar	Zaif jihatlar
Kompleks yondashuv	Hududlar imkoniyatlari turlicha
Raqamli texnologiyalarga asoslangan	Malakali mutaxassislar yetishmasligi

³ Muallif tahlillari asosida shakllantirilgan.

Investitsiyalarni rag'batlantiradi	Moliyaviy resurslarga ehtiyoj yuqori
Imkoniyatlar	Tahdidlar
AI va raqamli iqtisodiyot	Global iqtisodiy inqirozlar
Eksportning kengayishi	Migratsiyaning kuchayishi
Xorijiy investitsiyalar	Texnologik ishsizlik

Taklif etilayotgan milliy model amaliyotga to'liq va tizimli joriy etilganda mehnat bozorining barqarorligi sezilarli darajada ortishi kutiladi. Avvalo, iqtisodiy faol aholining bandlik darajasi izchil o'sib, yoshlar va xotin-qizlar bandligi kengayadi, norasmiy bandlik ulushi bosqichma-bosqich qisqaradi. Shu bilan birga, yangi ish o'rinlarini yaratish sur'atlari jadallashib, mehnat unumdorligi hamda aholi daromadlari oshadi. Natijada kambag'allik darajasi pasayadi, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy rivojlanish tafovutlari kamayadi, inson kapitalining sifati yuksaladi va raqamli kasblarning iqtisodiyotdagi ulushi ortadi. Pirovard natijada mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligi va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligi mustahkamlanadi.

Milliy model samaradorligini kompleks baholash maqsadida quyidagi ko'rsatkichlar tizimini qo'llash tavsiya etiladi:

1. Bandlikni ta'minlash samaradorligi ko'rsatkichi.

$$BTS = \frac{B_t - B_0}{B_0} \times 100 = BTS = \frac{15.2 - 13.5}{13.5} \times 100 = 12.6\%$$

Bu yerda:

BTS – bandlikni ta'minlash samaradorligi (%);

B_t – joriy yildagi band aholi soni;

B₀ – bazis yildagi band aholi soni.

Hisoblash (2021-2026):

2021-yil – 13,5 mln kishi

2026-yil – 15,2 mln kishi

Natija: 2021-2026-yillarda band aholi soni 12,6 % ga oshgan.

2. Ishsizlikni qisqartirish samaradorligi ko'rsatkichi.

$$IQS = \frac{I_0 - I_t}{I_0} \times 100 \quad IQS = \frac{9.6 - 6.3}{9.6} \times 100 = 34.4\%$$

Bu yerda:

IQS – ishsizlikni qisqartirish samaradorligi (%);

I_0 – bazis yilidagi ishsizlik darajasi;

I_t – joriy yil ishsizlik darajasi.

Hisoblash:

2021-yil – 9,6 %

2026-yil – 6,3 %

Natija: ishsizlik darajasi 34,4 % ga qisqargan.

3. Yangi ish o'rinlari yaratish samaradorligi.

$$YIS = \frac{Y_t - Y_0}{Y_0} \times 100 \quad YIS = \frac{1000 - 500}{500} \times 100 = 100\%$$

Bu yerda:

YIS – yangi ish o'rinlari yaratish samaradorligi (%);

Y_t – joriy yildagi yaratilgan ish o'rinlari;

Y_0 – bazis yildagi yaratilgan ish o'rinlari.

Hisoblash:

2021-yil – 500 ming

2026-yil – 1 000 ming

Natija: yangi yaratilgan ish o'rinlari soni 2 baravar oshgan.

Integral samaradorlik indeksi (mualliflik modeli)

Taklif etilayotgan milliy modelning umumiy natijadorligini baholash uchun quyidagi integral indeksni qo'llash mumkin:

$$ISI = \frac{BTS + IQS + YIS}{3} \quad ISI = \frac{12.6 + 34.4 + 100}{3} = 49.0\%$$

Baholash mezonlari

Integral indeks	Baholash
0–20 %	Past samaradorlik

21–40 %	O‘rtacha samaradorlik
41–60 %	Yuqori samaradorlik
61 % va undan yuqori	Juda yuqori samaradorlik

2021-2026-yillar davomida kuzatilgan ko‘rsatkichlar asosida hisoblangan **49,0 foiz** lik integral samaradorlik indeksi taklif etilayotgan milliy modelning **yuqori samaradorlik** darajasiga ega ekanligini ko‘rsatadi. Bu natija iqtisodiy o‘shish, investitsiyalarni kengaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, ishsizlikni qisqartirish va faol bandlik siyosatini o‘zaro uyg‘un holda amalga oshirish mehnat bozori barqarorligini ta‘minlashda muhim omil bo‘layotganini tasdiqlaydi. Mazkur baholash modeli kelgusida hududlar, tarmoqlar va maqsadli davlat dasturlarining bandlikka ta‘sirini monitoring qilish hamda ularning natijadorligini qiyosiy tahlil qilish uchun amaliy metodik vosita sifatida qo‘llanilishi mumkin.

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatmoqda:

Birinchidan, Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar bandlik ko‘rsatkichlarining yaxshilanishiga xizmat qilmoqda.

Ikkinchidan, investitsiyalar, sanoatlashtirish va tadbirkorlikni rivojlantirish yangi ish o‘rinlarini yaratishning asosiy manbai hisoblanmoqda.

Uchinchidan, kelgusida bandlik siyosati inson kapitali, sun‘iy intellekt va raqamli iqtisodiyot bilan integratsiyalashgan holda rivojlantirilishi lozim.

To‘rtinchidan, mehnat bozori institutlarini takomillashtirish iqtisodiy o‘shishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Olib borilgan ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Yangi O‘zbekiston sharoitida aholi bandligini ta‘minlash va ishsizlikni qisqartirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish strategiyasining muhim tarkibiy qismiga aylangan. So‘nggi yillarda iqtisodiyotni liberallashtirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, investitsion faollikni oshirish, mehnat bozorini raqamlashtirish va kasb-hunar ta‘limini takomillashtirish bo‘yicha amalga oshirilgan kompleks chora-tadbirlar natijasida bandlik ko‘rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilanmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan milliy model bandlik siyosatini yanada takomillashtirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, mehnat unumdorligini oshirish hamda aholi farovonligini yuksaltirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy mexanizm sifatida tavsiya etiladi:

- **Hududiy “Raqamli bandlik indeksi”ni joriy etish.** Har bir viloyat va tuman kesimida sun’iy intellekt asosida mehnat bozori monitoringini yo‘lga qo‘yish orqali ishchi kuchi talabi va taklifini real vaqt rejimida muvofiqlashtirish.

- **“Dual ta’lim – kafolatlangan bandlik” milliy tizimini kengaytirish.** Oliy va professional ta’lim muassasalari hamda ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirib, bitiruvchilarning kamida 70–80 foizini o‘qish jarayonidayoq amaliyot va ish o‘rinlari bilan bog‘lash.

- **“Yagona bandlik ekotizimi” raqamli platformasini yaratish.** Elektron mehnat birjasi, kasbiy sertifikatlash, qayta tayyorlash, subsidiyalar va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash xizmatlarini yagona raqamli platformaga integratsiya qilish orqali bandlik siyosati samaradorligini oshirish.

Biroq demografik o‘shish, hududlar rivojlanishidagi tafovutlar, mehnat bozori ehtiyojlari va ta’lim tizimi o‘rtasidagi nomutanosiblik hamda norasmiy bandlikning mavjudligi mazkur yo‘nalishda qo‘shimcha tizimli choralarni talab etadi. Shu sababli bandlik siyosatini iqtisodiy o‘shish, inson kapitalini rivojlantirish, innovatsiyalar, sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish Yangi O‘zbekistonning ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF-21-son “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.
2. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: Nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

3. Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019.
4. Xodiyev B.X. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2021.
5. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
6. Layard R., Nickell S., Jackman R. Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market. Oxford University Press, 2005.
7. OECD. OECD Employment Outlook 2024. Paris: OECD Publishing, 2024.
8. International Labour Organization (ILO). World Employment and Social Outlook: Trends 2024. Geneva: ILO, 2024.